

Környezeti nevelés

Csöböd Éva

Környezeti nevelés a Nemzeti alaptantervben és a helyi tantervekben

Minden iskola alapfeladata egy olyan nevelési terv (helyi nevelési program) készítése, amelyben világosan megfogalmazódnak a környezeti nevelés céljai, eszközei, a tanár-diák kapcsolat újszerű vonásai.

Jog és felelősség

1990-ben az Európai Unió dublini csúcskonferenciáján közzétett 5. Környezeti Akcióprogram többek között a következőket tűzte ki: „a polgárok tiszta és egészséges környezethez való jogának biztosítása”... „a végső cél pedig a felelősség megosztása”. Az Európai Unió környezetpolitikai irányvonala azon alapul, hogy a döntéseket a lehető legközelebb kell hozni az állampolgárokhoz. Ennek érdekében az információs szolgáltatások fontos szerephez jutnak az állampolgárok tudatosságának kialakításában.

A környezeti problémák valódi oka az emberi fogyasztás és magatartás jelenlegi mintáiban rejlik, amely egyben a jövő veszélyeinek forrása. Az említett akcióprogram hangsúlyozza, hogy „a jelen generációnak olyan állapotban kell átadnia a környezetet a jövő nemzedék számára, hogy az fenntartható legyen a közegészséget, a szociális és gazdasági jólét magas szintjét”.

Az elvek valóra váltásában kulcsszerep jut az oktatás számára a környezeti tudatosság fejlesztésében, a fogyasztási szokások megváltoztatásában, a demokrácia eszközeinek megismerésében és alkalmazásában.

Talán furcsának tűnik egy környezeti nevelésről szóló írást ezekkel a dublini gondolatokkal kezdeni. Időszerűségét az európai integrálódási törekvések adják meg, vagyis az a tény, hogy Magyarország is az Európai Unió tagjává szeretne válni. A csatlakozás természetesen nem varázsütésre történik, gazdasági, politikai, kulturális, oktatási, környezetvédelmi szempontból az európai országok egyeztetett stratégiájának elfogadásán alapul. A stratégiára épülő nemzeti akcióprogram megvalósítása pedig a XXI. század kihívása.

A környezeti nevelés tartalma és eszközei

Országunk a rendszerváltás óta új alapokról fejlődik. Az egész társadalmat érintő környezeti problémák megoldásának és megelőzésének igénye az új környezetvédelmi törvényben és a Nemzeti alaptantervben egyaránt kifejezésre jut. A Nemzeti alaptanterv *műveltségközi területként* értelmezi a környezeti nevelést, így a környezettel kapcsolatos ismeretek, értékek, magatartásformák a humán és real tantárgyakban egyaránt megjelennek.

Korábban a környezeti nevelésben túlsúlyban volt a természetvédelem, s kevés szó esett az épített környezet problémáiról, az egészséges életmódról, a

gazdasági élet szereplőiről, az önkormányzatokról. A korábbi környezeti nevelési programokban az ember által jól-rosszul kezelt természeti értékek álltak a figyelem középpontjában. Napjainkban azonban rá kell döbbernünk, hogy a környezeti problémák szereplői az emberek, akik túlzott mértékben fogyasztanak, akik közlekedési szokásaikkal szennyezik a levegőt, akik a szomszéd portájára dobják a szemetet. Olyan cégek, vállalkozások, társulások egész sora működik, amelyek a rövid idő alatt nagy haszon reményében károsítják a környezetet. A szennyezett levegő mindannyiunk egészségét veszélyezteti, ahogy az elszennyezett vizeink a természetes körforgás révén az egész élővilágra káros hatással vannak. Ez a felsorolás csak megpróbálja felvillantani a környezeti problémák komplex és bonyolult rendszerét, s némileg bizonyítani, hogy a környezeti nevelés szintere szinte valamennyi tantárgy lehet, nem csupán a biológia, a kémia és a földrajz.

A környezeti nevelésben nagyon fontos a tananyag és a valóság közelítése. Nem csupán tantárgyszerű tudásra kell szert tenniük a diákoknak, hanem gondolkodni, cselekedni kell egy adott értékrend birtokában. Fontos annak közös megbeszélése, hogy kinek a számára mi a helyes, mi a jó, mi a rossz és miért. Az adott értékrend megjelenik az iskolai életvitelben, az emberi kapcsolatokban is, sőt az iskola kapuján is kilép a diákokkal, tanárokkal együtt. A pedagógus, ha nem is közvetlenül, hat a családokra, azokra a közösségekre, amellyekkel kapcsolatba kerül.

Környezeti tudatosságunk a környezetünkkel kapcsolatos napi cselekedeteinkben, terveinkben, életmódunkban mutatkozik meg. A környezettel kapcsolatos szokásaink legtöbbje kezdetben a családban formálódik. Az iskola, az oktatás is alakíthatja, ezért az *iskolák és családok együttműködése* fontos láncszeme a környezeti nevelésnek. Ha a láncszemeket tovább fűzzük, a családoktól eljutunk a helyi közösségeket, azokhoz az állampolgárokhoz, akik a demokrácia eszközeivel, például egy adott önkormányzaton belül dönthetnek közvetlen környezetük állapotát befolyásoló ügyekről, s ami még ennél is fontosabb, sokat tehetnek azért, hogy tiszta, egészséges, szép környezetben élhessenek, ily módon ők maguk sorsuk alakítói az adott törvények és szabályok keretei között. *Aktív állampolgárok*, akik tudatosan cselekszenek a saját és mások érdekeit szem előtt tartva. A környezeti nevelésnek is feladata olyan állampolgárokat felnevelni, akik ismereteik birtokában, rendelkeznek azokkal a készségekkel és képességekkel is, amiket az aktív állampolgári lét megkíván. Ily módon lehet az iskola a demokrácia „tanulószobája” is, ahol tanár és diák közösen tanul és gyakorol napjainkban. Mindez a komplex tartalom mellett sajátos módszertani igényeket támaszt a környezeti nevelés számára.

A Nemzeti alaptanterv és a helyi tantervek

A Nemzeti alaptanterv 1–10. évfolyamig terjedően minden intézmény alapfeladataként fogalmazta meg a környezeti nevelést. Ez keresztantervként minden műveltségi területen követelményeket támaszt a szaktanárral szemben. Önálló műveltségi terület az Ember és természet, a Földünk és környezetünk, az Ember és társadalom témaköreiben fogalmazódik meg mindez konkrét követelményekben.

A Nemzeti alaptantervben megfogalmazott elvek szerint az iskolák maguk kialakíthatják a helyi tanterveikben a környezeti nevelési koncepciójukat az iskolai nevelési terv részeként. Akkor lesz hatékony az iskola környezeti nevelése, ha az iskola egész tere s annak környezete is része ennek a nevelési programnak, s ezen túlmenően együttműködésre törekszik a családokkal, az önkormányzatokkal, a helyi társadalommal. A környezeti problémák ugyanis túlmutatnak az iskola

falain. A környezeti értékek megismerésében és a környezeti konfliktusok kezelésében érvényesülő személyes tapasztalatszerzés és együttműködés vezethet a tudatos, cselekvőképes, környezettudatos magatartáshoz és életvitelhez.

Amennyiben az iskolák, a tantestület tanárai nevelési feladataikat közösen a helyi pedagógiai programban megfogalmazzák, s a helyi tanterveiken keresztül a különböző tantárgyakban a műveltségi területek témaköreinek követelményeihez illesztik azokat, a tervezés szintjén sikert remélhetnek.

Ezután felvetődik a tankönyv, az oktatási segédanyagok, idő, pénz és egyéb hiányok pótlásának igénye. Ezek megoldására részben a tankönyvpiac, részben a pályázati lehetőségek nyújtanak segítséget.

A továbbiakban egy olyan programot szeretnék ismertetni, amely tíz budapesti és vidéki iskola közel negyven tanárának és ezer diákjának közreműködésével zajlik, a környezeti nevelés kerestantervi, tantárgyközi téma szerinti megjelenítés területén.

Program a tantárgyközi témák illesztésére

A program többnyire a dán–magyar környezeti nevelési vagy a „hulladékos” program nevet viseli a tanárok körében, mivel a hulladékok kezelésével és újrahasznosításával foglalkozik. A dán–magyar elnevezés pedig onnan ered, hogy felhasználja az északi ország tapasztalatait a környezeti nevelés, illetve a hulladékkezelés területén.

Ez a környezeti nevelési program oktatási anyagok kidolgozását vállalta általános és középiskolák számára olyan témákban, amelyek a környezetbarát, energia- és anyagtakarékos életmód elsajátítását segítik elő.

A hulladékkezelés és -újrahasznosítás következetes összekapcsolása a szemléltetvé váltás kulcsa. Ez a témakör átfogja a mindennapi élet minden területét és szükségessé teszi a családok, az önkormányzatok, az iskolák együttműködését. A hulladékprobléma a társadalomban megjelenő termelő-fogyasztó konfliktus eredménye, s mint ilyen, újszerű a környezeti nevelésben.

A program, az oktatási anyagok oly módon foglalkoznak a társadalmi konfliktusokkal, hogy rávezessék a diákokat a cselekvésre, a környezeti problémák megoldására, megelőzésére. A programon belül tanári segédanyag is készült, amely a hulladék kezelésével, a természeti erőforrások használatával foglalkozó tankönyvek témáit illeszti a természetismeret, biológia, kémia, történelem, földrajz, magyar nyelv és irodalom tantárgyakhoz, az osztályfőnöki óra, szakköri foglalkozás, „téma nap” kereteihez.

A hulladék kezelésével és újrahasznosításával foglalkozó könyvek témái a Nemzeti alaptanterv Ember és társadalom, a Földünk és környezetünk, az Ember és természet műveltségi területeinek tartalmával kapcsolódnak össze.

Ily módon a különböző szakterületeken tanító tanárok ugyanazokat a könyveket tudják használni az adott téma tanításakor. A hulladék problémáival a kémia, biológia, földrajz, történelem, technika szakos tanár egyaránt tud foglalkozni, ahogy a magyartanár vagy a rajzot tanító tanár is.

Az Új Pedagógiai Szemle következő számaiban a Környezeti nevelés rovatban a programban szereplő iskolák tanárai ismertetik az általuk készített helyi pedagógiai programok és a helyitanterv-készítés folyamatát, amelynek része az említett tankönyvek tanítása.